

АКЕ 6272

НАРОДНА БІБЛІОТЕКА
„АМЕРИКИ”

ч. 11.

Марійка Підгірянка

МАТИ СТРАДНИЦЯ

Образець із побуту наших виселенців
в таборі в Гмінді.

Ex libris
Bohdan Krawciw

1922.

З Друкарні „АМЕРИКИ” 817 N. Franklin Str. Phila. Pa

HARVARD UNIVERSITY
WIDENER LIBRARY

77*323

Вступ.

І доси ще бачу в густих диму мраках
Ту браму цвинтарну у Гмінді в бараках;
І доси ще серце болить, як згадаю
Ті ряди могилок од краю до краю.
Ох, тільки то того запашного цвіту,
Дітей українських повяло по світу
І тільки матерних серць заплило кровю,
Ще більш, як батьки їх кривавилися в бою.
Ох тяжко забути, болючо згадати,
У слова складати, у рядки писати
Ті матерні болі, невимовні жалі,
Кровію неначе писані скрижалі.
Літа проминули і скрізь чужицюю
Заросли могили діточі травою. —
Та не заростуть вже серць матерних рани
Ніколи, ніколи. . . І скарб наш коханий
Ніколи не верне на поля Вкраїни,
Щоби видвигати край рідний з руїни;
Не буде рости нам, лани колосити,
Блакитні прапори високо носити.
З їх уст піснь побіди над гори не злине,
Нехай-же хоч пам'ять про них не загине.

Ще днесь її бачу, як мовчки сиділа
Де брама цвинтарна з берези біліла.
В погоду в негоду, од ранку до ночі
Між ряди могилок висилала очі —

Они-ж, як ранені голуби летіли,
Щось пильно гляділи, найти щось хотіли,
Впивалися зором в могил жовту глину.
Так днями цілими, без стриму, без впину.
Попри цвинтар йдучи у школу шпитальну
Що дня я ту постать виділа страдальну.
Нераз я їй теплі говорила слова,
Однак не вязалась між нами розмова.

Аж раз, як я свою донечку маленьку
За рученьку вела, і вона стареньку,
Немічну бабусю вгляділа близь брами,
Враз защебетала до неї словами:
Чому ви, бабусю, смутні такі дуже,
На небо, на сонце, на все вам байдуже?
Може вас болить що, може ви голодні,
Може ви втомлені і встати не годні?
Я вам подам ручку і поможу встати;
Потім заберу вас до нашої хати.
Матуся все хлібець ховає для мене —
Я з вами поділюсь — позволите нене ?
Так все промовляла, мило щебетала,
На поміч маленькі ручки простягала,
Аж на лиці жінки вираз отупіння
Розтаяв, мов леди від сонця проміння
І з очей пролився рясними сльозами
І поплила повість прескорбної мами.

Пісня I.

Кажуть мені люде, що можу вертати
До рідного краю, до рідної хати
Що кинути можу ту студену прічу
Де уже три роки дні і ночі лічу.
Кажуть мені люде, радять мені ріжно.
А мені вертати вже годі, вже пізно.
До дому вертати не можу, не в силі,
Бо вітчизна моя в тій спільній могилі,
Де я поховала усі свої діти,
Сини, як соколи і дочки як цвіти.
Як тутки їх лишу і де я поверну ?
Сум буду співати, де лиш ся оберну;
Бо гаї і поля і луги і квіти
Нагадують будуть мені мої діти.
Зараз при воротах Рябко засковиче
Усіх дітей моїх жалібно прикличе.
Тож він їх всіх няньчив і днями цілими
За їх слідочками пантрував малими.
До колін овечки голови муть класти
І будуть питати: хто нас буде пасти ?
Загін простягнеться і буде чекати
На плуг і питає: Хто ме тут орати ?
А нива дозріє, затулить колосся
Немов дочок моїх шовкове волосся,
Що мов ясна хвиля спливало на груди —
Зашумить, питає: Хто жати нас буде ?
А в нашім городци близь срібної струї
Будуть отверати сині очи туї
І будуть стрясати з листків ранні роси
І будуть питати: Хто нас витне в коси ?

І що я їм скажу, що я їм всім скажу ?
На ту білу браму цвинтарну покажу,
Що там є за нею мій край і держава,
Потіха і радість, надія і слава..
Тут мені остати, тут мені сидіти
І тут доглядати мої вмерлі діти,
Що я їх живими доглянуть не зміла,
Що їх та чужина на віки посіла;
Та буду сидіти місячної ночі
І буду вдивляти в туман сивий очі..
Може в тих мрак сивих маленькім прозрачу
Хоч одну дитину, на мить хоч побачу.
Може з Настусею тихо ся пораджу,
Василька й Андрійка кучері погладжу;
Може Ганя ручки витягне до мене
І одно солодке слово скаже: нене.
Давно вже не чула я отсего слова,
Давно так.

Минула зима і обнова

Весна замаїла скрізь поля зелено,
А в серці моему, як перше студено.
А в серці моему так сумно і зимно
І так як у гробі дітям моїм, темно.
Часом лише, як сон до очей прилине,
То всі прийдуть діти, всі разом до мене
Веселі і любі, як цвіти весною
І тихо, сердечно говорять зі мною,
І всі враз питають: Чи тямите нене
Той сад яблоневиї, те поле зелене,
Ті липи круг церкви, верби здовж дороги
І лани шовкові і темні облоги?

Чи тямлю, чи тямлю?
Голівки розчешу, яблука розділю
І сядемо разом у густому саду
На тиху розмову, на любов пораду.
Настуня найстарша Кобзаря читає;
Тарасове слово пташкою літає
І водить з собою степовії шуми,
Гетьманські полки, козацькі думи...
А я подивлюся на щасну долю
І серцем радію і Богу ся молю...

Пісня II.

Бувало в неділю
А в тім чорні хмари звіт неба закрили,
Посипали іскри і рай запалили.
Вінком геть довкола вставало полум'я;
Людей обернув скрізь страх аж до безум'я;
Блеяли овечки в кошарі по ночі;
Втих жарт парубоцький і співи дівочі.
Надійшли улани, надійшли мадяри,
Худобу забрали, людей розігнали — —
Даром обіймали родинні пороги,
Уланам, Мадярам хилилися в ноги.
Улани, Мадяри крісами натисли,
Засвистали кулі, багнети заблиснули.
І люде поплили, мюв крига по хвилі,
Без їди, спочинку ішли довгі милі. — —
А села горіли, гармати гуділи,
Худоба ревіла, діти лебеділи. . .

І я пішла з ними, мов лист за водою.
На руках Гануся, а старші за мною
На плечах понесли маленькі клуночки,
Шмат хліба святого, по дві-три сорочки,
Цілий наш достаток.

Довго так ішли ми.
Діти ледви плели ніжками малими;
Не можна спочити, не можна ставати,
Вперед жене військо, пожежа й гармати.
Відтак спакували нас всіх на машину.
Їхали ми одну, другу, третю днину —
Приїхали врешті: Казали зібрати
Всі наші достатки й на плечі забрати.
І пост на переді, пост другий за нами
Тай так нас пігнали всіх разом до брами.
В брамі почислили нас пани на штуки
І далі вігнали на дальшії муки.

Пісня III.

Так ми опинились нарешті в бараку.
Табір весь ховався в густу, сиву мраку;
Жовтава грязюка мерзла під ногами;
Дим з вугля зливався із хмар берегами;
Дими гризуть очі, студінь ломить ноги.
Так ледви дійшли ми пів мертві з дороги.
Сінники і коци на причу скидали
І ледви живі ми спати полягали.

Вснули трудні діти, а я не лягаю,
Лиш думки думаю і сльози втираю.

І так як чекаю, скоро прийде днина,
Чую: крізь сон стогне найменша дитина.
Беру їй на руки, голублю і бавлю,
Студену водицю до чоленька ставлю.
Дитина все стогне, ручки розкидає,
А мені у грудях серце завмирає.
Настав врешті ранок: заплаканий, сірий;
Мов олово хмари на небо насіли.
Прийшли до бараку сестри і доктори:
Людей оглядають, чи котрі не хорі.
Прийшли і до мене. Я руки здійсмаю:
Ратуйте дитину, ратуйте! — благаю.
Вони щось говорять — не знаю їх мови
Нещасна я мати, лиш бачу, як брови
Зморщив доктор сильно і чую вже лихо.
Затріпалось серце і мов стало тихо
Пішов собі доктор. Дитятко замовкло,
Лиш очі запали і личко пожовкло.

Минула мов вічність довгая година.

Санітет питає: де хора дитина?
Я задеревіла сидючи на причі.
Санітет питає і двічі і тречі.
Мовчать усі тільки здвигають плечима,
На мою дитину вказують очима.
І таки найшов її. Сердешна дитина
На руках повисла наче павутина;
Рученьки маленькі здіймає до мене,
Слабим голосочком промовляє: нене! ...
І тую дрібеньку, немічну рибчину
Вхопив і поніс так, як вихор билину,
Де стіни шпитальні біліють рядами,

Ухопив, погнє її і щез за дошками.
Попри браму пости ходять рівним кроком
Назад і наперед. Я молячим оком
На них споглядаю: чей пустять, чей піду...
Даремне благаю.

Діждалась обіду.

Аж діти ті старші приходять до мене
І просять всі разом: Не журіться нене,
Гануся поверне ще до нас здорова. —
Виж в журбу ся вбете і слабість готова.
Чи не жаль вам буде нас тут так лишати?
Самих на чужині, мати наша, мати?
Так я прочумала на слова діточі,
Підвелась з під брами і обтерла очі.
Так що дня під браму шпитальну блукаю,
Все маю надію, що кого вблагаю,
Що хоч на хвилину Ганусю побачу.
Даремне сльозами кривавими плачу,
Докторам і сестрам й постам паду в ноги:
Замкнені для мене шпитальні пороги.

Піснь IV.

Девятої днини прийшла картка біла —
Я карточки тої читати не вміла.
Настуня узяла, пошепки читає
І подос змінився і сльози втирає.
Промовила ледво: Умерла Гануся...
Умерла, умерла...

Слухаю, дивлюся,
Наче підомною земля ся ютверла
І все кричить разом Гануся умерла....
Два слова, два слова і надто їх досить,
Щоб серце роздерли. „Ганусенька просить
Ненечку до себе, щоби парядила
В далеку дорогу, щоби провадила,
Щоби завітчала головку гарненько.
Іду вже Ганусю, іду вже серденько!
Прийшла я тепер вже крізь шпитальні бра-
[ми;

Втворила їх біля карточка для мами.
Входжу до шпиталю, стаю край порога:
Між ліжок рядами рівненька дорога;
А мені у ючах сльозами ся мінить
І враз зливаються і стетя і стіни.
Чую, хтось питає: що та баба хоче?...
Хтось плаче, хтось стотне, хтось в куті хи-
[хоче:

Хтось мене за плечі друлив з переходу
І все те паде десь, наче камінь в воду.
Прийшла якась жінка, бачить мою муку,
Тихенько, без слова узяла за руку
Тай мене повела до донечки ліжка.
Якаж вона тиха, кохана небіжка.
Гей, яка тихонька і яка маленька....
Деж усміх з усточок, де рожі з личенька?
Тай очі-зіроньки примкнули повіки
І я не побачу уже їх на віки.
Узяла я тільце маленьке на руки
І плачу, вмліваю з сердешної муки

І тихо говорю: Маленька Ганусю,
Отож ти питала день в день про матусю,
Тож тебе боліло серденько маленьке
Без рідного слова, без рідної неньки;
Тож ти відходила в великій тревозі
Без щирого серця на смертній дорозі...
Так мовлю, так кажу словами біль важу;
Шовковії коси у стрічечки вяжу;
Тільце лелійове вбираю в сорочку,
Щом ще їй білила над Прутом в садочку.
Дарма вже, дарма вже: Прийшли санітети,
Щоб тіло дитини до труни вложити. —

В трупарни стояли під стінами труни:
Все малі, все білі. Витяглись в ряд сумний;
А личка діточі, мов квіти скошені
І з них виглядали. Далі зажурені
Матері хиляться й дріжать від ридання.
Ах, я тут не перша матір й не остання!
У спільну могилу всіх їх положили,
Дяки не співали, дзвони не дзвонили,
Попи не молились, прощі не казали.
Усіх їх мов перли на шнур понизали,
Склали домовини одну та на другу
І разом вгорнули в жовту землі смугу.
Ще й хрестик біленький з берези поклали
І знов не гаючись діл другий копали.
І другий і третій, бо спішно їм було...
Грізнеє страхіття в бараках загуло.
Блідий привіт смерти взяв косу на плечі
І ходив невпинно від причі до причі;
А де поклав руки грабіжні, кощаві,

Зацвили горячки румянці криваві.
Так пошесть полумя у грудях палила,
Буйний цвіт діточий зарання вялила.
За брамою росли жовтії могилки
І вже не вгавали в роботі носилки.
В трупарні складали що дня домовини
І матерні серця вмлівали що днини.

Піснь V.

І раз ніч се була спокійна і тиха.
Від ночі такої не ждала я лиха:
Голову склонила і на мить заснула.
А мара блідая ту хвилю прочула,
Над ліжку Настуні схилилась низенько
І віддыхом їдким обляла личенько.
А була Настуня, як цвіт той весняний,
Як яснога сонця свіжий промінь ранний,
Як пташка співуча з над срібного Прута,
Як зоря рожева над лугом розснута.
І була Настуня, як рибонька скоро,
Старости моєї втіха і підпора.
Бувало, як вийде на лан жито жати
Зливаються з її очима блавати;
Леліють у косах квіти білолиці
А слова щебечуть як перепилиці.
Бувало, як вийде до річки по воду,
Сама задивляєсь на свою уроду.
Як рожу притулить до свіжого личка
Сама паленіє, як рожі сестричка.
До неї схилилась мара смерті біла
І моя Настуня вогнем загоріла.

Прийшли ранним ранком сестри і доктори,
Звичайно питають, чи хто тут не хорий.
Те питання впало, як обух на мене,
Немов ножа вістре вчула я студене.

Прийшли санітети з білими ношами
Забрали Настуню за шпитальні брами.

Вона-ж ще всміхалась мов раная зоря:
Не бануйте ненько, не нидійте з горя.
Василька пильнуйте, бережіть Андрія!
Се ваша потіха буде і надія...

І пішла з тим словом в шпитальну дорогу.
Так я перебула смертельну тревогу.

І тиждень і другий знов день в день блу-
[дила]

Під брами шпитальні. Очима водила
За доктором кожним, кожною сестрою

Чи не змилується котре наді мною,
Чи мене не пустять до мої дитини.

В надії в розпуці минали години....

Дівочки моєї не видно, не чутно,
Лиш вікна шпитальні плачуть ранком сму-
[тно,

А вітер збігає і сльози втирає.

Я тоді думаю: Настуня вмирає.

У вечір заграва заходу здійметься,

Кілько шиб у вікнах, тільки сонць зай-
[меться]

І всі разом гаснуть на ночі порозі.

Я тоді думаю: Настуня в дорозі.

Настуня в дорогу збираєсь до Гані

І пливуть десь разом в засвітнім тумані.

В духів хороводі зникають поводи
І я не побачу уже їх ніколи — —

Так раз в полудне похмурне, студене
Карточка біленка прийшла знов до мене.
Тай ізнов пішла я в ту саму дорогу
До вінця збирати Настуню небогу.
Так я знов зібрала і відвінувала
І сирій землиці в чужині віддала
Вже другу дитину. До дому вертаю
Сіла на ту причу і думки думаю.
Та дебся ті думи з собою не сплили
Усюди лиш бачу дві темні могили.

Піснь VI.

Минула вже весна й літо, прийшла осінь.
Притих трохи відгук матерних голосінь.
Лиш тричі порюжні і свіжі могили
Про страшну недугу в бараках свідчили.
Прийшла пізна осінь, лист жовтий скидала
Зелену надію у труну вкладала.
Вела бліді ранки і темнії ночі,
Нуряла у тугу серця, а в тьму очі.
І так ішла далі і так ішла далі
І так витягала з ставів мрачні фалі
Тай їх закидала холодним покровом.
І були бараки в тій мраці островом
Чи смутку, чи смерти. Помарніли люде
Снувались мов тіни верх змерзлої груди,
А кожний ніс в серцю рану незгоїну.
Несповнену мрію, тугу незгашену.

Бо була се осінь не тая, не тая
Що на Україні: тиха, золотая
Що з левад пахощі отави скрізь несла,
Розкидала в полі вівсів перевесла,
Срібно-лускі риби хитала у човні
І хиляла гілля овочами повні.
Не тії, не тії осінні дні були:
Вітри ледовії від півночи дули
І несли на крилах мрачній морози —
В душі морозами думки, в очах сльози.
Мороз до бараків вдирався крізь шпари,
А все поринало в мокрих кругах пари.
Зморожені люде по причах куняли,
Себе і бараки й долю проклинали.
Я в думці леліяла зиму на Підгір'ю:
Село в снігу пухах тонуло мов в пір'ю;
На совганці діти гукали від втіхи,
Шляхами бреніли дзвіночки і сміхи.
А вечером ватри по печах палали
Золотії смуги в біль снігу кидали.
На лавах сиділи дівчата веселі
І нитки тоненькі тягнули з куделі,
А з грудей тягнули думи українські
І пісні лунали і жарти легінські.
А тутки в мокреці в морозі і бруді
Тягаються люде по ослизлій груді.
Голод вялить рано, глумиться у вечір,
Голова до рана примерзне до причі.
Так зима вступала твердим, тяжким кро-
[ком.
І кожда нам днина здавалася роком.
Старійші ставали ще більше недужі”

Немов сукно діти синіли від стужі.
Простуда ходила, жертви забирала
І знова шпитальні брами відчиняла.
А хлопчики мої, що мені остали
На диво здорово мені ся ховали.
Щасливо заразу страшну перебули
І такі веселі, так жваві були,
Що серце на вид їх гейби оживало
І чорну жалобу немов забувало.

Пісня VII.

Ба ні, не забуло. І радість і горе,
Все кинути можна у забуття море:
І молодість буйну і любу дружину
Лише не забути матері дитину.
Але на тяжкую жалобу заслону
Подав наче промінь від хлопчиків зору.
Такий був їх вигляд веселий і любий
І так любилися, немов два голуби,
Обнявшись разом сиділи, читали,
Враз в школу ходили, враз їли, враз спали,
Разом смутне серце веселили моє
І так виглядали мов близняток двоє.
Бувало щебечуть мов щигли до мене:
„Солодкі, кохані не журіться нене,
Ще місяць, ще другий, до дому підемо”
А я вам заорю під жито долину;
А я вам овечки в діброву пожену;
А я вам зелену леваду всю скошу;
А я вам водиці із річки наносу”.
Так на переміну до мене щебечуть

І мій жаль тяженький на хвилю облегчуть.
Так зима минала день за днем поволи,
А нам ся здавало не мине ніколи.
Минула нарешті.

В високе віконце
Що днини скорійше заглядало сонце,
Письмо золотисте писало по бальці,
Дзвонило об шиби в промінясті пальці
На зазив той діти з бараків летіли
Зморожені тіла до сонечка гріли.
А всі люде лица звертали до сходу,
Де в тузі летіла вся душа народу,
Дивились на небо, як по шляху тому
Вандрівнії птиці вертали до дому —
Летіли крізь дроти, фронти і кордони,
Бо в них були крила і свої закони.
Сонечко пестило землячку зівялу,
Й снігові коверці зсувало помало!
Первісночки з снігу підносили личка
І шовком зеленим леліла травичка.
Ми на красу тую з за брами гляділи,
Та щоб її дістати і думать не сміли.
Часом лиш дитина пробігла сторожу,
Витягнула ручку через огорожу,
Зелений листочок принесла до мами
І разом листок сей зілляли сльозами.
Так з тою красною, цвітною, рясною
Весна приходила, а разом з весною
Надія вернути в рідний край вертала.
А туга надії крила подавала.
Збиралася люде на раду гуртками

І кождий був в рідній країні думками
І кожде питало: Чи де не чувати,
Чи скоро нас будуть до дому пускати?

Пісня VIII.

Щож разом з весною надтягли до брами
Виселені люде довгими рядами.
З клунками на плечах і дїтьми малими,
Ішли так плачучи гуртками цілими.
Дивлюсь я на личка ді: очі так ніжні
І бачу над ними вже руки грабіжні,
Що тягнуть їх в стіни шпиталів тюремні,
А відтак ще далі в гробів ями темні.

Так тиждень і другий люде приходили:
Про огонь та кулі вісти приносили.
Пропала надія вернути в край рідний
І знов без надії блукав нарід бідний.
Надійшло і літо розпальне, горяче,
Жарким поцілуєм палило неначе;
Розпаленим пилом у очі метало,
Нам вигнанцям бідним. Хлопяточка мої
Ходили що днини здовж брами он тої;
На ліс споглядали крізь дротяні плоти.
І кілько в очах їх світило охоти
У гущу зелену, у ліс полинати
Свіжого повітря у груди втягнути.
Та дроти табор наш обхопили щільно
Чужинцям повітря псувати не вільно!
І вода і воздух, все чуже, плачене
Гей щастя ти наше, гей щастя втрачене!

Дітям нашим хорим на зболілі груди
Від пахощів ліса полекші не буде,
Бо пахощі ліса стережуть багнети...
Для нас лише цвинтар, шпиталь й санітети.

Проминуло літо, знов мраки настали;
Берези там в лісі лист жовтий стрясали”
Студенії вітри подули з півночі.
Тоді Андрійко мій — — —
Крізь сон лебедів щось, раз у раз будився,
Із причі своєї ледво підводився.
Раз його доктори лежачи застали,
Постукали в груди, довго не питали
Лише до шпиталю завести веліли
Як хлопчики мої разом лебеділи,
Як Андрій схиливши головку кохану
На матерні груди — просив: я остану,
Я тутка лишуся при вас рідна мати,
Бо тяжко так буде самому вмирати,
Так боюся нене, так боюся нене...
І бідну головку притулив до мене.
А Василько брата обіймив за шию
І плаче, голосить: Братику, Андрію,
Де наша Україна, де наші села,
Де молодість наша буйна та весела?
Де наші загони, де наша маржина,
Де наша січова славная дружина?
Вже нам долі Прутом не плисти, не плисти,
Вже нашим кресаням у павах не цвисти,
Топірчикам нашим в похід не бреніти,
Співучим сопілкам в дугах не дзвеніти,
Пахучих покосів долі не стелити,

Ні ненечці нашій старість веселити...
Мені потемніло в очах в оту хвилию.
Я вкрикнула страшно: Андрійку, Василю!
І четверо ручок злетіло до мене:
„Не гнівайтесь нене, не гнівайтесь нене.”
Разом рученьками шию оповили
І кучері ясні з чорними ісплили
На смутне, зжурене, бідне лице моє —
І так ми обнявшись плакали всі трое —

На другий день рано, лиш днина настала,
Я сина в дорогу сумно виряжала.
Я сина в дорогу виряжала сумно
І мовби гляділа в отворене трумно....
Отворене трумно, забитая доля,
Зморожені квіти, терновії поля,
Терновії поля, кєрвавії гати —
Ах чом-же я мати, ах, чом-же я мати?!
І ляг мій Андрійко на білій постелі,
Біляву головку звисив у знесилі.
Надійшов і доктор: Я молю очима,
Що моїй дитині? Сей здвиг лиш плечима.
От і ціла рада і ціла розрада —
Звисла надімною в трете смерти влада...

До синочка мого в шпиталь я ходила.
Все двічі на тиждень. На зустріч світила
Усмішка тихонька і личко все блідше.
Хвалився синок мій, що кашляє рідше,
Всміхався, дивився на мене миленько:
Коб весна прийшла лиш, подужаю ненько.
Я бігла до церкви к Пречистій Покрові

І ставила свічі високі, воскові.
Там вони горіли від ранку до ночі,
А я вдивлялася в Пречистої очі:
„Чи матиме волю, чи матиме сили
Відняти від мене ту третю могилу?“
Так дні проминали в надії-тревозі,
А весна стояла уже на порозі
І сіяла цвіти.

По прилісках росли
Весни пахучої, найранчої послі:
Бриндушки з під снігу перші прозябали;
Фялки оксамітні очі отвирали;
Церковні дрібонькі і пальчики божі
Бачить можна із за огорожі.
Та годі дістати, бо йти нам не вільно!
А моя дитина бажала так сильно
Натішити очі квіток тих красою
І губки спалені змочити росою.
Що на них брєніла.

Раненько я встала,
Лиш зоря рожева над лісом заграла
І прийшла до брами. Дорога в ліс проста
Й отворена брама. Та здіймивсь гвер поста
У гору так грізно і стало так лячно,
Аж якось на очах зробилося мрачно.
Меніж в лісі треба невідмінно бути,
Андрійкови мому квіточок добути,
Бо нині до него йти день випадає.
Блищить гвер до сонця, серце умліває;
Підходжу до поста, кланяюся в ноги.

Сей кричить щось грізно і гонить з дороги
Я плачу, благаю, йти даліше змагаю,
А в плечах мов вістря багнета вчуваю.
Даремні благання. Пост ловить за плечі
Говорить мадярські якісь швидкі речі,
Другого прикликав і так мене взяли
І в якусь комірку темну увігнали,
Замкли і лишили. Змоглась я нінащо;
Сиджу у заперті і питаю защо.
За які провини, по яких законах ?
Замучене серце здрігаєся в стонах...
І так все питаю і так гірко мислю
І так гріхи свої нечисленні числю;
Безнадійні днини, безпросвітні ночі
І ті домовини біленькі діточі.
І так отвираю всі рани сердечні
У ті, у заперті, хвилі безконечні.
А час застиг, немов не йде, не минає,
Мояж там дитина на мене чекає —
В зустріч неньці думки виходять діточі.
А ненька в неволі, в заперті, мій Боже!
Недужа дитина видивляє очі,
Вонож там даремне чекає; а може — — —
І в стіни холодні бю враз головою
І десь ся репече демон наді мною.
Регоче, глузує. Даремно, даремно!
Проминула днина і настало темно.
Ніхто не приходить, ніхто не питає —
Каменем на груди нічка налягає.
Темрява спряглася з мукою, з журбою,
Що побиваються там діти за мною...

Тая думка мозок вертить безнастанку
І так промучилась до білого ранку.

Рано прийшли пости і мене пустили.
Як там мої діти без мене постили?
Біжу до бараку. Василько спить тихо.
Мабуть з плачем заснув і в сні забув лихо.
У сні рано-вранці ловить якусь мрію,
Сміється, шепоче: „Братчику, Андрію-
Аж і моє серце всміхнулось на хвилику;
Хилюся над хлопцем, шепочу: Васильку...
Скупалося серце у хвилях любови
І я задивилась на синові брови
Високі і рівні немов у соболя
І мовлю молитву: „Коли Твоя воля
Дні сумні, старечі він мені потішить.
Всевишній, то хлопчик сей мені ся лишить
Збудився мій хлопчик, з утіхи аж плеснув
І зараз ручками на шиї повиснув.
„А ненечко моя, де ви ся дівали,
Що ми вас з Андрійком даром вижидали?
Я йому розказала усю журбу свою. —
Потряс мій Василько гордо головою,
Карими очима мов сонцями блиснув
І брівки нахмарив і долоні стиснув:
„Чей виросту нене, чей зміцніють руки!
І тоді за ваші і за всіх нас муки
За тії знущання, за тії наруги,
За тії на серци криваві пасмуги,
Що рівно вгортають старця і дитину...
Я все те затямлю, я так не покину!”
І в гору піднеслась головка юнацька,

Вогнем загоріла дитина козацька.
Я серцем лелію красу молодечу
Думками в будучність далеку все лечу —
А даром, все даром.

Надійшла неділя.
Василько ще з ночі роздобув десь зілля.
З него ми зложили маленьку китицю
І ввійшли з Васильком в шпитальні сві-
[тлицю.
На зустріч нам усміх блиснув Андрійковий,
Промовив: „матусю, брате я здоровий!
Мамко, я щасливий, я піду до дому,
Не кажіть нікому, не кажіть нікому...
Пташкою полину, як пташка я легкий —
Вже лину, вже чую, як пахнуть смереки
І срібнії піни вже бачу на Пруті,
Калину на збічу, березу на скруті
І хатки біленькі над Прутом рядами,
Садок коло хати, вербу коло брами —
І ясну головку звів, як лелійку.
Молю, припадаю, лебеджу: Андрійку!
Андрійко не чує, пішов вже до дому...
Не скажу нікому, не скажу нікому,
Не скажу...

Не знаю, що вже було далі.
Щось почервоніло в очах, як коралі;
Може то калина червоно зродила,
Що шлях Андрійкови до дому значила,
А може то тільки червона кров була,
Що капала з серця. Я твердо заснула.

А як пробудилась за вік чи за хвильку
Кликала без впину: Андрійку, Васильку.
Кликала всі діти. Немає нікого — — —
Потім говорили, що я так днів много
Лежала в горячці нічого не чула,
Нічого не знала.

За той час вгорнула
Земля обох хлопців. Василь на могилі
Брата переплакав цілу ніч в знесилі
Й за три дні пішов вже до него на віки.
Сама я остала — і біль мій великий
Остався зі мною, каменем ляг в груди
І я вже не піду з ним звідси нікуди.
І від тої брами вже ся я не рушу,
Бо я з діточками лишитися мушу,
Бо я прецінь мати — — —

І того не знаю,
Який я родині одвіт дати маю
За свої в чужині розтрачені скарби.
Нічо вже не маю лиш на серці карби.
Коло тої брами буду я сидіти,
Буду доглядати свої вмерлі діти
І буду чекати на шасну годину,
Коли вже на віки коло них спочину.

Гмінд, жовтень, 1917.

